

BANK MOLIYAVIY AKTIVLARI HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH**Nazarov Suxrob Ilyos o'g'li**

O'zbekiston Respublikasi Bank moliya akademiyasi tinglovchisi

Bank hisobi, audit va nazorati yo'nalishi talabasi

Mamlakatimizda davlat moliyasini samarali boshqarish tizimi hisoblangan byudjetning g'azna ijrosiga o'tilishi byudjetdan mablag' oluvchi tashkilotlarning pul mablag'larini o'z ichiga qamrab oladi. Bunda byudjet pul mablag'larini konsolidasiyasi g'aznachilik bo'limlarida aks ettirilishi tartibi yo'lga qo'yildi. Byudjet tashkilotlari daromadlar va xarajatlar smetalari ijrosini amalga oshirishda moliyaviy aktivlar ya'ni pul mablag'lari hisobi alohida muhim ahamiyat kasb etadi. Byudjet tashkilotlarini xarajatlar smetalari ijrosini amalga oshirishda moliyaviy aktivlar ya'ni pul mablag'lari hisobi alohida ahamiyat kasb etadi. Byudjetdan ajaratilgan pul mablag'larini ijro etish uchun byudjet tashkilotlari uchun maxalliy g'aznachilik bo'limlarida alohida shaxsiy hisob raqamlar ochilgan bo'lib, ushbu hisob raqamlar orqali pul mablag'lari xarajat qilinadi. Ushbu byudjetdan ajaratilgan pul mablag'larini ijro etish moliyaviy aktivlar orqali ya'ni schyotlar orqali amalga oshiriladi.

Davlatga qarashli aktivlarni boshqarish kompaniyalari ishlamayotgan aktivlarni tiklash bo'yicha qiyosiy ustunlik va tajribaga ega bo'lmasligi mumkin. Bunday tajriba va infratuzilmani banklarda yangi institutlarga qaraganda tezroq va samaraliroq qurish mumkin edi. Ushbu ro'yxat shuni ko'rsatadiki, aktivlarni boshqarish kompaniyalari o'zlarining afzalliklariga ega bo'lsa-da, ular kamchiliklardan xoli emas. Shuning uchun siyosatchilar oldida turgan vazifa, ularni tashkil etishda ijobiy va salbiy tomonlarini muvozanatlash va ularni qabul qilish to'g'risida qaror qabul qilingandan so'ng, zaif tomonlarini cheklab, kuchli tomonlaridan foydalanish uchun ularni loyihalashtirishdir. Ularning cheklovlarini tan olish bir xil darajada muhimdir. Ularning samaradorligini empirik baholash shuni ko'rsatdiki, eng muvaffaqiyatli bo'lganlar torroq belgilangan vakolatlarga ega bo'lganlar edi. Shu munosabat bilan, moliya institutlarini kapitallashtirish uchun aktivlarni boshqarish kompaniyalaridan foydalanish (ushbu institutlardan bozor qiymatidan yuqori bo'lgan ishlamaydigan kreditlarni sotib olish yo'li bilan)13 to'g'ridan-to'g'ri qayta kapitallashtirishdan past bo'ladi, bu shaffofroq va hukumatga qayta kapitallashtirilgan institutlarda ko'proq ta'sir ko'rsatadi.

Bo'lim aktivlarni boshqarish kompaniyalarining optimal dizayni masalasiga o'tishdan oldin, quyidagi uchta kichik bo'limda ularning amaldagi uchta asosiy roli qisqacha ko'rib chiqiladi. Bu rollar (1) to'lovga layoqatsiz va hayotga qodir bo'lmagan moliyaviy institutlarni hal qilish, (2) qiyin ahvolda bo'lgan, ammo hayotiy moliyaviy institutlarni qayta tuzish va (3) davlat banklari va davlat aralashuvi ostidagi banklarni xususiyashtirishga ko'maklashishdir. Muhimi, davlat aktivlarini boshqaruvchi kompaniyalar o'zlariga mo'ljallangan vazifalarni bajarish uchun yetarli darajada moliyalashtiriladi. Ular, shuningdek, qattiq byudjet cheklovlariga duchor bo'lishlari kerak. To'g'ri muvozanatni saqlash moliyalashtirish jarayonining asosiy e'tiboridir. Shaffoflikka erishish uchun kompaniyaning operatsion byudjeti aktivlarni sotib olish uchun mablag'dan alohida bo'lishi kerak.

Davlat aktivlarini boshqarish kompaniyalarini moliyalashtirish, ayniqsa, bu juda katta miqdordagi mablag'ni o'z ichiga olgan taqdirda, ko'pincha byudjetdan to'g'ridan-to'g'ri kelib tushmaydi. Bunday hollarda moliyalashtirish davlat obligatsiyalarini chiqarishdan tushgan tushumlardan kelib chiqishi yoki kompaniyaning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan o'z obligatsiyalari emissiyasi hisobidan ko'tarilishi mumkin, bunda kompaniya zarar ko'rganda yo'qotishlar to'g'ridan-to'g'ri byudjet tomonidan qoplanadi. Davlat obligatsiyalari

bozori kichik bo'lgan mamlakatlarda shaffof bo'lgani uchun ba'zan oxirgi maqsadga afzallik berilsa ham, boshqaruvchi kompaniyalar tomonidan chiqarilgan obligatsiyalar davlat va hukumat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan obligatsiyalar ikkilamchi bozorlarda segmentatsiyaga olib kelmasligi muhim. obligatsiyalar. Bunday vaziyatga yo'l qo'ymaslik uchun boshqaruvchi kompaniyalar tomonidan chiqarilgan obligatsiyalar mavjud davlat obligatsiyalari bilan bir xil xususiyatlarga ega bo'lishi kerak va har qanday emissiya boshqa davlat obligatsiyalari bilan yaqindan muvofiqlashtirilgan bo'lishi kerak. Boshqaruv kompaniyalarining moliyalashtirishga bo'lgan ehtiyoji katta bo'lsa, kompaniya vakillari davlat qarzini boshqarish qo'mitasida foydali ishtirok etishlari mumkin edi.

Valyutadagi aktivlarni sotib olishni osonlashtirish uchun davlat tomonidan moliyalashtiriladigan aktivlarni boshqaruvchi kompaniyalarga valyuta bozoriga kirish imkoniyati berilishi kerak. Biroq, valyuta riskiga duchor bo'lishlarini minimallashtirish uchun kompaniyalar ideal tarzda valyuta sotib olishni emas, balki chet el valyutasida nominal obligatsiyalar (yoki milliy valyutadagi obligatsiyalar va valyuta svoplari) chiqarish orqali valyuta aktivlarini sotib olishni moliyalashtirishlari kerak.

Banklar tomonidan amalga oshiriladigan bank faoliyatiga shaxsiy bank (notijorat mijozlari), tijorat banklari (kichik va o'rta biznes mijozlari) va korporativ bank (yirik xalqaro va transmilliy korporatsiyalar) kiradi. Charlz J. Vulfelga ko'ra: To'liq bank xizmati turli funktsiyalarni o'z ichiga oladi, jumladan, quyidagilardan birortasi: (1) talab qilib olinmagan depozitlarni qabul qilish va mijozlarning ular bo'yicha olingan cheklarini to'lash va avtomatlashtirilgan bankomatlarni (ATM) boshqarish; (2) muddatli va jamg'arma depozitlarini qabul qilish, yechib olish to'g'risida muzokaralar bo'yicha buyruqlar berish va ular bo'yicha foizlarni to'lash, shuningdek, cheklarni qoplash uchun xizmat ko'rsatuvchi hisobvaraqlardan pul mablag'larini avtomatik o'tkazish xizmatini (A TS) taqdim etish; (3) diskont yozuvlari, akseptlar va veksellar; (4) garovli yoki kafolatsiz tadbirkorlik firmalariga kredit berish, akkreditivlar berish va ular asosida tuzilgan veksellarni qabul qilish; (5) Uyda va chet elda pul o'tkazish; (6) To'plamlarni amalga oshirish va almashishni osonlashtirish; (7) chizmalarni, kassir cheklarini, pul o'tkazmalarini berish va cheklarni tasdiqlash; (8) seyfni saqlash xizmatini taqdim etish; (9) Qimmatli qog'ozlar va boshqa qimmatbaho narsalarni saqlashni ta'minlash; (10) Jismoniy shaxslarga shaxsiy kreditlar, kreditlar va xizmatlar ko'rsatish va sotuvchilarning mijozlarga bo'lib-bo'lib to'lash bo'yicha debitorlik qarzlarni kreditlash yoki chegirma; (11) Jismoniy shaxslar uchun ishonchli tarzda harakat qiladi, shuningdek umumiy maqsadli jamg'armalarni tashkil qiladi; (12) Korporativ ishonchli xizmatlarni taqdim etish (aksiyalarni o'tkazuvchi agent, registrator, to'lov agenti, eskrov agenti va ishonchli ishonchli shaxs); (13) omillar sifatida harakat qilish va asbob-uskuna lizingi bilan shug'ullanish; (14) Davlat qimmatli qog'ozlari bilan bitimlar tuzish va davlat va munitsipal qimmatli qog'ozlar bo'yicha umumiy majburiyatlarni bajarish; (15) davlat va boshqa qarz qimmatli qog'ozlariga investitsiya qilish.

Transmilliy kompaniyalar va yirik banklar o'zlarining korporativ internet-banking biznesini rivojlantirish orqali elektron biznesning o'sishi bilan bog'liq imkoniyatlardan foydalanishga intilmoqda. Xalqaro korporativ mijozlar uchun bir martalik, arzon narxlardagi yechimlarni taqdim etish istagi ushbu ishlanmalarni harakatga keltiruvchi asosiy omil bo'lib, bunday xizmatlarga bo'lgan talab hisoblanadi. Anekdotal dalillar shuni ko'rsatadiki, korporativ sektorga har xil turdagi xalqaro (ulgurji) bank xizmatlarini ko'rsatadigan 500 dan ortiq to'liq ishlaydigan internet saytlari mavjud. Ushbu faoliyat asosan AQSh, Kanada, G'arbiy Evropa va Avstraliya bozorlariga qaratilgan. Chakana banking bilan solishtirganda, internet ulgurji bankingning rivojlanishi nisbatan sekin kechdi. Bu asosan biznesning murakkabligi bilan bog'liq. Odatda, banklar o'zlarining yirik korporativ mijozlarining ehtiyojlarini munosabatlar

menejerlari orqali biznesga yo'naltirish orqali hal qiladilar. Ushbu menejerlar individual mijozlarning maxsus ulgurji ehtiyojlari bilan shug'ullanadilar, jumladan:

- tijorat kreditlash;
- pul mablag'larini boshqarish xizmatlari;
- savdo va valyuta xizmatlari;
- investitsiyalarni boshqarish va ishonch xizmatlari;
- to'lovlarni qayta ishlash.

Moliyaviy vositachilik, yuqorida aytib o'tilganidek, kredit berish yoki investitsiya qilishni xohlovchilar bilan qarz olmoqchi yoki investitsiya mablag'larini talab qiluvchilar o'rtasida mablag'larni yo'naltirish jarayonidir. Moliyaviy vositachilar yangi moliyaviy aktivlar va majburiyatlarni yaratib, asosiy rolni bajaradilar. Moliyaviy vositachilik bilan keng doiradagi moliya institutlari shug'ullanadi, jumladan banklar, sug'urta va pensiya firmalari, qimmatli qog'ozlar uylari va boshqalar. Moliyaviy institutlar tomonidan taqdim etilayotgan xizmatlarning aksariyati vositachilik va vositachiliksiz faoliyatni ham o'z ichiga oladi (masalan, to'lov xizmatlari, fondlarni boshqarish xizmatlari va boshqalar). Moliyaviy vositachilikning muhim farqlovchi xususiyati shundaki, yangi moliyaviy aktivlar va passivlar yaratiladi.

Bank depoziti bo'lsa, yaratilgan da'volar va majburiyatlarning tabiati odatda oddiy. Omonatchining ma'lum miqdordagi pul uchun da'vosi bor, ehtimol talab bo'yicha qaytarilishi mumkin, bank esa ma'lum miqdordagi pulni qaytarish majburiyatiga ega. Agar bank omonatlarga qarz bersa, u qarz oluvchiga kelajakda ma'lum bir vaqtda (foizlar bilan) to'lanishi kerak bo'lgan ma'lum miqdordagi pul uchun da'voga ega. Qarz oluvchi, tabiiyki, ushbu pul summasini belgilangan sanada foizlar bilan qaytarish majburiyatiga ega. Moliyaviy tizimda moliyaviy vositachilikning ahamiyati uning keltiradigan foydalari nuqtai nazaridan eng yaxshi baholanadi. Ushbu imtiyozlar oxirgi kreditorlarga (ortiqcha birliklar), yakuniy qarz oluvchilarga (defitsit birliklari) va butun jamiyatga to'g'ri keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. B.X.Shaymatov, B.S.Abdullaev, M.Q.Jo'raev, "Elektr mashinalari", Buxoro: BMTI, 2022 y.-209 b.
2. M.Q.Jo'rayev, F.J.Xudoynazarov "Elektr mashinalari" fani taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlari Maqola. Academic Research in Educational Sciences VOLUME 2 | ISSUE 11 | 2021 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723 Directory Indexing of International Research Journals-CiteFactor 2020-21: 0.89 DOI: 10.24412/2181-1385-2021-11-1184-1190
3. Jo'rayev M. Q. "Oliy ta'lim muassasalarining elektr energetika yo'nalishi talabalariga elektr mashinalari fanini hozirgi kunda o'qitish tahlili". Toshkent 2021 1-son 18 bet
4. Jo'rayev M. Q. "Elektr yuritmalari tezligini rostdash usullari" Ilmiy-nazariy va metodik jurnal Buxoro 2021, № 5 114 bet
5. Development of teaching methods in the field of "electrical machines" using new pedagogical technologies 1Jorayev M. K, 2Husenov D. R, 3Sharopov F.K. International Engineering Journal For Research & Development 584-586 p
6. Jo'rayev, M. Q., & Xudoynazarov, F. J. (2021). "Elektr mashinalari" fani Taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlari. Academic Research in Educational Sciences, 2(11), 1184-1190. doi:10.24412/2181-1385-2021-11-1184-1190 bet
7. Jurayev Mirjalol Kahramonovich "Software analysis of electric machine science" ISSN:2776-0960 Volume 3, Issue 1 Jan., 2022 143P a g

8. Jo'rayev Mirjalol Qahramonovich "ELEKTR ENERGIYASINI EKSPLOATATSIYA QILISHDA TRANSFORMATORLARNING AHAMIYATI" "PEDAGOGS" international research journal ISSN: 2181-4027_SJIF: 4.995
9. Жўраев М.Қ. Электр юритмалар тезлигини ростлаш усуллари Педагогик маҳорат Илмий-назарий ва методологик журнал Бухоро 2021, №23, 114-118 б,(13.00.02)
10. Jo'rayev M. Q. Scientific methodical bases of the science of electric machines academia: An International Multidisciplinary Research Journal ISSN: 2249-7137Vol.12,Issue09,September 2022 SJIF 2022=8.252 A peer reviewed journal<https://www.indianjournals.com>